

VĂN DỤNG QUAN ĐIỂM CỦA CHỦ TỊCH HỒ CHÍ MINH VỀ LỰA CHỌN, HUẤN LUYỆN CÁN BỘ TRONG GIAI ĐOẠN HIỆN NAY

PHAN THU HẰNG - LÃ MINH TUYẾN*

Ngày nhận: 06/06/2023

Ngày phản biện: 16/11/2023

Duyệt đăng: 20/11/2023

Tóm tắt: Trong quá trình lãnh đạo cách mạng Việt Nam, Chủ tịch Hồ Chí Minh đặc biệt quan tâm đến công tác cán bộ. Đây là nội dung thể hiện phong thái lãnh đạo của Đảng, vì vậy có ý nghĩa rất quan trọng. Hồ Chí Minh đã phân tích rất sâu sắc các khâu của công tác cán bộ, trong đó có lựa chọn và huấn luyện cán bộ một cách toàn diện về các mặt chính trị và chuyên môn. Trên cơ sở nghiên cứu quan điểm của Hồ Chí Minh về lựa chọn, huấn luyện cán bộ, bài viết đề xuất một số giải pháp vận dụng quan điểm của Hồ Chí Minh nhằm nâng cao chất lượng công tác lựa chọn huấn luyện cán bộ trong tình hình hiện nay.

Từ khóa: Hồ Chí Minh; lựa chọn, huấn luyện cán bộ.

Đặt vấn đề

Trong quá trình lãnh đạo cách mạng, Chủ tịch Hồ Chí Minh luôn nhấn mạnh nâng cao chất lượng đội ngũ cán bộ là “khâu then chốt” trong công tác xây dựng Đảng. Do đó, Đảng phải có trách nhiệm lãnh đạo công tác cán bộ cho toàn hệ thống chính trị bảo đảm trong sạch vững mạnh. Ngày nay, cán bộ và công tác cán bộ đặt ra nhiều vấn đề mới, nhiều yêu cầu mới để phù hợp với sự phát triển của đất nước. Việc nghiên cứu, vận dụng quan điểm của Hồ Chí Minh về cán bộ và công tác cán bộ đặc biệt là công tác lựa chọn, huấn luyện cán bộ là một trong những công việc trọng tâm để cấp ủy, người làm công tác tổ chức - cán bộ và bản thân mỗi cán bộ, công chức, viên chức thực hiện tốt hơn chức trách, nhiệm vụ của mình.

1. Quan điểm của Chủ tịch Hồ Chí Minh về lựa chọn, huấn luyện cán bộ

1.1. Lựa chọn cán bộ

Lựa chọn cán bộ là nhằm tìm kiếm, phát hiện để bố trí, sử dụng những cán bộ có đức, có tài, có tâm huyết cống hiến cho Tổ quốc. Người đưa ra 3 tiêu chuẩn để lựa chọn cán bộ: trung thành với cách mạng; liên hệ mật thiết với quần chúng và vì lợi ích của quần chúng; đồng thời, cán bộ còn phải là người dám làm, dám chịu trách nhiệm, không sợ khó khăn, gian khổ. Theo Chủ tịch Hồ Chí Minh, việc lựa chọn cán bộ phải dựa vào những tiêu chuẩn sau: 1) Những người tỏ ra trung thành và hăng hái trong công việc, trong lúc đấu tranh; 2) Những người liên lạc mật thiết với dân chúng, hiểu biết dân chúng, luôn luôn chú ý tới lợi ích của dân chúng. Như thế thì dân mới tin cậy cán bộ và nhận cán bộ đó là người lãnh đạo của họ; 3) Những

* Học viện Chính trị khu vực I.

người có thể phụ trách và giải quyết các vấn đề, trong những hoàn cảnh khó khăn. Ai sợ phụ trách và không có sáng kiến thì không phải là người lãnh đạo. Người lãnh đạo đúng đắn thì cần phải: khi thất bại không hoang mang, khi thắng lợi không kiêu ngạo, khi thi hành các nghị quyết kiên quyết, gan góc, không sợ khó khăn; 4) Những người luôn luôn giữ kỷ luật”[8, tr.315].

Lựa chọn phải bảo đảm theo phương châm “Quý hổ tinh, bất quý hổ da” lấy chất lượng mà không chạy theo số lượng. Thà ít mà tốt, việc lựa chọn đội ngũ cán bộ cốt cán cần phải được thực hiện cẩn trọng, kỹ lưỡng, cán bộ được lựa chọn phải là hạt nhân trong các phong trào học tập, công tác, chiến đấu và lao động sản xuất.

Trong lựa chọn cán bộ, phải chú ý tránh chọn những người có bệnh công thần, kiêu ngạo, chủ nghĩa cá nhân. Một số người mắc “bệnh công thần, cho rằng không ai giỏi bằng ta, không ai làm bằng ta”[7, tr.320], “có những người cậy mình là “công thần cách mạng”, rồi đâm ra ngang tàng, không giữ gìn kỷ luật, không thi hành nghị quyết của Đảng và của Chính phủ. Thế là họ kiêu ngạo, họ phá kỷ luật của Đảng, của Chính phủ”[7, tr.295].

Trong tuyển chọn cán bộ, Người cho rằng không thiên tư, thiên vị, không phân biệt người trong hay người ngoài Đảng mà lựa chọn những người thật sự có đức, có tài. Người căn dặn: “Phong trào giải phóng sôi nổi, nảy nở ra rất nhiều nhân tài ngoài Đảng. Chúng ta không được bỏ rơi họ, xa cách họ. Chúng ta phải thật thà đoàn kết với họ, nâng đỡ họ. Phải thân thiết với họ, gần gũi họ, đem tài năng của họ giúp ích vào cuộc kháng chiến cứu nước”[8, tr.315]. Như vậy, theo quan điểm của Hồ Chí Minh, người cán bộ

được lựa chọn phải là những người tận trung với Đảng, tận hiếu với dân, phải hăng hái làm hết mình vì công việc của Đảng, cách mạng, không ngại gian khổ, sẵn sàng hy sinh vì sự nghiệp cách mạng, vì nhân dân. Thực tế cách mạng đã chứng minh, muốn có một đội ngũ cán bộ với những tiêu chuẩn trên đáp ứng được yêu cầu sự nghiệp cách mạng sẽ phụ thuộc rất lớn vào công tác lựa chọn cán bộ, một trong những khâu quan trọng quyết định đến sự thành bại của sự nghiệp cách mạng.

1.2. Huấn luyện cán bộ

Theo Chủ tịch Hồ Chí Minh, huấn luyện cán bộ là một trong những biện pháp cơ bản để xây dựng đội ngũ cán bộ đủ đức, đủ tài, đáp ứng yêu cầu ngày càng cao của cách mạng. Người khẳng định: “vì lợi ích trăm năm thì phải trồng người. Chúng ta phải đào tạo ra những công dân tốt và cán bộ tốt cho nước nhà”[8, tr.528].

Mục đích của việc huấn luyện cán bộ là xây dựng và không ngừng hoàn thiện đội ngũ cán bộ cả về phẩm chất và năng lực, đáp ứng yêu cầu nhiệm vụ cách mạng. Phải đào tạo một đội ngũ cán bộ “có gan phụ trách, có gan làm việc”[7, tr.32]. Người yêu cầu: “Đào tạo cán bộ không được làm qua loa, đại khái... mà phải nuôi dạy cán bộ như người làm vườn vun trồng cây cối quý”[8, tr.313].

Theo Hồ Chí Minh, “huấn luyện cán bộ là công việc gốc của Đảng”[7, tr.313]. Vì cách mạng là một nghề. Làm nghề gì cũng phải học, làm nghề gì phải thông thạo nghề đó. Hồ Chí Minh đã nêu lên những vấn đề căn bản trong công tác huấn luyện. Huấn luyện thì phải *huấn* và *luyện*. “Huấn là dạy dỗ, luyện là rèn giũa cho sạch những vết xấu xa trong đầu óc”. Theo Người:

Huấn luyện ai? Bao gồm huấn luyện cán bộ, huấn luyện hội viên của Đoàn thể, huấn luyện các ngành chuyên môn của chính quyền, huấn luyện nhân dân.

Ai huấn luyện? Không phải ai cũng huấn luyện được. Người huấn luyện phải thạo nghề nghiệp, phải làm kiểu mẫu về mọi mặt: tư tưởng, đạo đức, lối làm việc. Người huấn luyện phải học thêm mãi mới làm được công việc huấn luyện của mình.

Huấn luyện gì? Huấn luyện lý luận, công tác, văn hóa, chuyên môn (nghề nghiệp), chính trị gồm thời sự và chính sách.

Huấn luyện thế nào? Cốt thiết thực chu đáo hơn tham nhiều. Huấn luyện từ dưới lên trên, tức là phải lấy người ở cấp dưới lên huấn luyện rồi trở lại cấp dưới để họ huấn luyện cho cấp dưới nữa. Phải gắn lý luận với công tác thực tế. Huấn luyện phải nhằm đúng nhu cầu. Huấn luyện phải chú trọng việc cải tạo tư tưởng.

Như vậy, từ quan điểm của Hồ Chí Minh cho thấy, việc huấn luyện cán bộ không phải là một việc đơn giản, công việc huấn luyện phải trải qua nhiều khâu, nhiều yếu tố như từ việc lựa chọn người làm công tác huấn luyện, nội dung, phương pháp, tài liệu huấn luyện đều cần phải được tiến hành chu đáo, khoa học, có sự kết hợp chặt chẽ với nhau. Có như vậy công tác huấn luyện cán bộ mới đạt kết quả tốt.

2. Tình hình vận dụng quan điểm của Hồ Chí Minh về lựa chọn, huấn luyện cán bộ trong thời gian qua

Thẩm nhuần tư tưởng Chủ tịch Hồ Chí Minh về công tác cán bộ, Đảng Cộng sản Việt Nam đã luôn quan tâm đến công tác cán bộ và xây dựng đội ngũ cán bộ. Văn kiện Hội nghị lần thứ ba, Ban Chấp hành Trung ương khóa VIII, Đảng đã xác định: “Cán bộ là nhân tố

quyết định sự thành bại của cách mạng, gắn liền với vận mệnh của Đảng, của đất nước và chế độ, là khâu then chốt trong công tác xây dựng Đảng”[1, tr.99]. Nhận thức rõ tầm quan trọng của công tác cán bộ, trong quá trình hoạt động và lãnh đạo cách mạng, Đảng luôn quan tâm đến đổi mới công tác cán bộ và kiểm soát thực thi quyền lực trong công tác tổ chức cán bộ. Nhờ đó, công tác cán bộ đã bảo đảm nguyên tắc, quy trình, thủ tục trong tất cả các khâu nên cơ bản đã xây dựng được đội ngũ cán bộ tương xứng, ngang tầm, đáp ứng yêu cầu, nhiệm vụ trong từng giai đoạn cách mạng. Từ đầu nhiệm kỳ Đại hội XII của Đảng đến nay, Ban Chấp hành Trung ương, Bộ Chính trị, Ban Bí thư đã đặc biệt quan tâm sửa đổi, bổ sung và ban hành nhiều nghị quyết, quy định, quy chế, kết luận để chấn chỉnh, khắc phục những vướng mắc, bất cập, yếu kém trong công tác cán bộ. Công tác cán bộ đã bám sát quan điểm: “Đảng thống nhất lãnh đạo công tác cán bộ và quản lý đội ngũ cán bộ, đi đôi với phát huy trách nhiệm của các tổ chức và người đứng đầu các tổ chức trong hệ thống chính trị về công tác cán bộ”[6, tr.64] và các nguyên tắc, quy định của Đảng từng bước đáp ứng yêu cầu xây dựng đội ngũ cán bộ, nhất là đội ngũ cán bộ cấp chiến lược. Đại hội XIII của Đảng tiếp tục xác định rõ ba nhiệm vụ trọng tâm của công tác xây dựng Đảng, Nhà nước trong nhiệm kỳ 2021-2026 là: “Đổi mới mạnh mẽ và nâng cao chất lượng, hiệu quả công tác cán bộ; tập trung xây dựng đội ngũ cán bộ các cấp, nhất là cấp chiến lược, người đứng đầu các cấp đủ phẩm chất, năng lực và uy tín, ngang tầm nhiệm vụ”[3, tr.256-257] và Bộ Chính trị ban hành Quy định số 114-QĐ/TW ngày 11/7/2023

của Bộ Chính trị “về kiểm soát quyền lực và phòng, chống tham nhũng, tiêu cực trong công tác cán bộ”.

Bên cạnh đó, Đảng đã ban hành nhiều văn bản đề cập đến tiêu chí cán bộ. Tại Chỉ thị số 35-CT/TW về đại hội Đảng các cấp tiến tới Đại hội đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ XIII, Đảng nêu rõ: “Việc lựa chọn, giới thiệu nhân sự cấp ủy khóa mới phải quán triệt sâu sắc Nghị quyết số 26-NQ/TW của Ban Chấp hành Trung ương Đảng và tiêu chuẩn cán bộ nêu tại Quy định số 89-QĐ/TW, Quy định số 90-QĐ/TW của Bộ Chính trị khóa XII; Nghị quyết số 39-NQ/TW ngày 17/4/2015 của Bộ Chính trị về tinh giản biên chế và cơ cấu lại đội ngũ cán bộ, công chức, viên chức; Nghị quyết số 04-NQ/TW, ngày 30/10/2016 của Hội nghị Trung ương lần thứ 4 khóa XII về tăng cường xây dựng, chỉnh đốn Đảng; ngăn chặn, đẩy lùi sự suy thoái về tư tưởng chính trị, đạo đức, lối sống, những biểu hiện “tự diễn biến”, “tự chuyển hóa” trong nội bộ; Quy định số 36-QĐ/TW, ngày 19/7/2017 về luân chuyển cán bộ; Nghị quyết số 26-NQ/TW, ngày 21/5/2018 và Kế hoạch số 10-KH/TW, ngày 06/06/2018 về tập trung xây dựng đội ngũ cán bộ các cấp, nhất là cấp chiến lược, đủ phẩm chất, năng lực và uy tín, ngang tầm nhiệm vụ; Chỉ thị số 35-CT/TW, ngày 30/5/2019 của Bộ Chính trị về đại hội đảng bộ các cấp tiến tới Đại hội XIII của Đảng...”

Tuy nhiên, công tác cán bộ vẫn còn nhiều hạn chế, yếu kém, bất cập. Đại hội XII của Đảng đã thừa nhận: “Việc đổi mới công tác cán bộ chưa có đột phá lớn. Đánh giá cán bộ vẫn là khâu yếu nhất qua nhiều nhiệm kỳ nhưng vẫn chưa có những tiêu chí cụ thể và giải pháp khoa học để khắc phục. Tình trạng chạy chức, chạy quyền, chạy tuổi, chạy bằng

cấp... chưa được ngăn chặn, đẩy lùi... Những hạn chế, khuyết điểm trong công tác cán bộ là một trong những điểm yếu, cản trở sự phát triển”[3, tr.194-195], dẫn đến một bộ phận cán bộ, đảng viên suy thoái về tư tưởng chính trị, đạo đức, lối sống, “tự diễn biến”, “tự chuyển hóa”, có mặt còn diễn biến phức tạp, trầm trọng hơn. Nhiều khâu trong công tác cán bộ vẫn còn hình thức. Đánh giá cán bộ vẫn là khâu yếu, phương pháp, quy trình đánh giá chưa phù hợp; việc lượng hóa tiêu chí đánh giá còn hạn chế, chưa gắn với kết quả và sản phẩm cụ thể; kết quả đánh giá nhiều nơi chưa phản ánh đúng thực chất. Đại hội XIII của Đảng chỉ rõ: “Công tác cán bộ còn có mặt hạn chế, việc thực hiện một số nội dung trong các khâu của công tác cán bộ ở một số nơi còn hình thức. Tình trạng suy thoái về tư tưởng chính trị, đạo đức, lối sống, chủ nghĩa cá nhân, “lợi ích nhóm”, bệnh lâng phí, vô cảm, bệnh thành tích ở một bộ phận cán bộ, đảng viên chưa bị đẩy lùi”[5, tr. 94-95]. Trong những năm tới, để có bước đột phá trong công tác cán bộ, xây dựng đội ngũ cán bộ vững mạnh đáp ứng yêu cầu của công cuộc đổi mới, công tác cán bộ của Đảng phải triển khai nhiều giải pháp đồng bộ, trong đó có việc tiếp tục quán triệt và vận dụng các quan điểm của Hồ Chí Minh về công tác cán bộ.

3. Một số giải pháp cơ bản nâng cao chất lượng vận dụng quan điểm Hồ Chí Minh về lựa chọn huấn luyện cán bộ trong giai đoạn hiện nay

Thứ nhất, cần làm tốt hơn nữa việc lựa chọn cán bộ

Để công cuộc đổi mới, phát triển đất nước đi đến thành công Đảng cần xây dựng đội ngũ cán bộ tài năng đủ năng lực và phẩm chất. Cấp ủy, tổ chức đảng các cấp phải có

trách nhiệm trong việc tìm kiếm, huy động người tài tham gia vào bộ máy hệ thống chính trị, bố trí và sử dụng một cách hiệu quả: phát hiện nguồn từ cơ sở, địa phương; qua giới thiệu khách quan của cán bộ lãnh đạo, quản lý, giới thiệu của cấp ủy.

Song song với tuyển dụng, bố trí, thu hút nhân tài, việc sàng lọc cán bộ phải được tiến hành một cách quyết liệt; phải kiên quyết đưa ra khỏi tổ chức những cán bộ suy thoái, biến chất, những cán bộ nói mà không làm, những người năng lực yếu không thể đảm đương nhiệm vụ. Để làm được điều này, phải đề cao dân chủ, công khai, minh bạch trong công tác cán bộ; phải tăng cường kỷ luật Đảng, tăng cường kiểm tra, giám sát những người làm công tác cán bộ. Công tác cán bộ phải được đặt dưới sự giám sát của các cấp chính quyền, Mặt trận Tổ quốc và các tổ chức chính trị - xã hội, phải thường xuyên lắng nghe, tiếp thu ý kiến từ Nhân dân. Việc lựa chọn, sàng lọc cán bộ phải được triển khai có lộ trình, tính liên thông và bám sát quan điểm, nguyên tắc đã đề ra trong các nghị quyết, kết luận của Trung ương, Bộ Chính trị. Theo đó, cần làm tốt hơn nữa công tác cán bộ. Công tác nhân sự cần tiến hành từng bước, từng việc, chắc chắn, thận trọng, chặt chẽ, đúng quy trình, bảo đảm dân chủ, khách quan, công khai, minh bạch, nhưng phải thật sự đúng người, đúng việc.

Thứ hai, vận dụng quan điểm "Huấn luyện cán bộ" của Hồ Chí Minh trong công tác đào tạo, bồi dưỡng cán bộ hiện nay

Một là, xác định đúng mục tiêu, yêu cầu, nhiệm vụ đào tạo, bồi dưỡng trong thời kỳ mới. Cán bộ lãnh đạo quản lý và cán bộ nguồn đều phải được đào tạo, bồi dưỡng

thường xuyên về lý luận chính trị; đào tạo, bồi dưỡng theo tiêu chuẩn chức danh và cập nhật kiến thức mới theo quy định. Tổ chức thành nền nếp việc bồi dưỡng lý luận, cập nhật kiến thức mới cho cán bộ, đảng viên...

Hai là, đổi mới phương thức và nội dung các chương trình đào tạo, bồi dưỡng cán bộ, đảng viên theo hướng thiết thực, hiệu quả, phù hợp với tình hình thực tiễn đang đặt ra; thực hiện việc bồi dưỡng cập nhật kiến thức mới cho cán bộ, đảng viên, nhất là cán bộ lãnh đạo, quản lý các cấp. Tiếp tục đổi mới hệ thống chương trình đào tạo, bồi dưỡng lý luận chính trị theo hướng nâng cao chất lượng, chú trọng tính hiệu quả và phù hợp với từng đối tượng. Nội dung đào tạo, bồi dưỡng phải bao đảm trang bị đầy đủ kiến thức, kỹ năng nghiệp vụ theo yêu cầu công vụ, quy định theo tiêu chuẩn cho công chức lãnh đạo, quản lý và công chức các ngạch hành chính, kiến thức văn hoá công sở, trách nhiệm và đạo đức công chức.

Nội dung chương trình đào tạo, bồi dưỡng cán bộ của Đảng theo định hướng quán triệt sâu sắc tinh thần các nghị quyết của Trung ương và Bộ Chính trị về đổi mới, nâng cao chất lượng đào tạo, bồi dưỡng cán bộ như Nghị quyết số 32-NQ/TW ngày 26-5-2014 của Bộ Chính trị về Tiếp tục đổi mới, nâng cao chất lượng công tác đào tạo, bồi dưỡng lý luận chính trị cho cán bộ lãnh đạo, quản lý. Đồng thời, quán triệt quan điểm của Nghị quyết Đại hội XIII của Đảng về "đổi mới căn bản chương trình, nội dung, phương pháp giáo dục lý luận chính trị theo tinh thần khoa học, thực tiễn, sáng tạo và hiện đại" [4, tr.183]. Nội dung chương trình đào tạo, bồi dưỡng phải bám sát mục tiêu, yêu cầu, định hướng của chiến lược cán bộ, gắn

kết chặt chẽ với công tác quy hoạch cán bộ; coi trọng việc nâng cao chất lượng đào tạo, bồi dưỡng toàn diện cả về nhận thức lý luận và kỹ năng lãnh đạo, quản lý; cả về phẩm chất chính trị, tư cách đạo đức và tác phong, phương pháp công tác; chú trọng yêu cầu rèn luyện phẩm chất chính trị, đạo đức, lối sống cho cán bộ, đảng viên.

Thứ ba, nâng cao chất lượng đội ngũ làm công tác cán bộ và tổ chức cán bộ

Xây dựng tiêu chuẩn và chức danh của lãnh đạo, chuyên viên, cán bộ của ban tổ chức, người làm công tác cán bộ phải có đầy đủ phẩm chất và năng lực. Công tâm, trung thực, có kinh nghiệm làm tốt công tác cán bộ.

Phải nắm vững tư tưởng Hồ Chí Minh về công tác cán bộ, thấu hiểu và tích cực nghiên

cứu các quan điểm của Đảng về cán bộ và công tác cán bộ trong tình hình mới để thực hiện công tác hiệu quả.

Kết luận

Có thể nói, những luận điểm của Hồ Chí Minh về lựa chọn, huấn luyện cán bộ trong công tác cán bộ được đề cập rất bao quát, toàn diện, có giá trị lý luận và thực tiễn sâu sắc, luôn là ngọn đèn dẫn đường và hết sức quý báu đối với công tác cán bộ hiện nay. Do đó, cần tiếp tục nghiên cứu, vận dụng tư tưởng và những chỉ dạy của Người nhằm thực hiện thành công chiến lược cán bộ của Đảng, xây dựng đội ngũ cán bộ ngang tầm nhiệm vụ đáp ứng yêu cầu cách mạng trong thời kỳ mới như Nghị quyết Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ XIII đã đề ra. □

Tài liệu tham khảo:

- [1] Ban Chấp hành Trung ương (1997), Nghị quyết số 03-NQ/TW, ngày 18/6/1997 về “Chiến lược cán bộ thời kỳ đẩy mạnh công nghiệp hóa, hiện đại hóa đất nước”.
- [2] Ban Chấp hành Trung ương (2018), Nghị quyết số 26-NQ/TW ngày 19/5/2018 Về tập trung xây dựng đội ngũ cán bộ các cấp, nhất là cấp chiến lược đủ phẩm chất, năng lực và uy tín ngang tầm nhiệm vụ.
- [3] Đảng Cộng sản Việt Nam (2016), *Văn kiện Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ XII*, Nxb. Chính trị quốc gia - Sự thật, Hà Nội.
- [4] Đảng Cộng sản Việt Nam (2021), *Văn kiện Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ XIII*, tập I, Nxb. Chính trị quốc gia Sự thật, Hà Nội.
- [5] Đảng Cộng sản Việt Nam (2021), *Văn kiện Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ XIII*, tập II, Nxb. Chính trị quốc gia Sự thật, Hà Nội.
- [6] Điều lệ Đảng Cộng sản Việt Nam (2011), Nxb. Chính trị quốc gia - Sự thật, Hà Nội.
- [7] Hồ Chí Minh (2011), *Toàn tập*, tập 5, Nxb. Chính trị quốc gia - Sự thật, Hà Nội.
- [8] Hồ Chí Minh (2011), *Toàn tập*, tập 11, Nxb. Chính trị quốc gia - Sự thật, Hà Nội.
- [9] Hồ Chí Minh (2011), *Toàn tập*, tập 13, Nxb. Chính trị quốc gia - Sự thật, Hà Nội.